

LŐRINC PÉTER

A vajdasági nagybirtok és harc a földért

Nincs társadalmi formáció nagybirtok nélkül, persze ez különféle társadalmi rendszerekben, különböző jellegű — hol rabszolgatartó latifundium, hol hűbéri, hol tőkés nagybirtok, vagy végtére, állami birtok, vagy pedig termelő szövetkezet a szocialista társadalomban. Ezért tévednek, akik Vajdaság multjában, hűbérrendszert látnak mindenütt, ahol bármilyen jellegű nagybirtokot vesznek észre. Ezt feltétlenül szem előtt kell tartanunk, amikor a vajdasági nagybirtokról és felosztásáért vívott harcról akarunk beszélni, mert annak már a XVIII-ik századtól kezdve nem volt tisztán és kifejezetten feudális jellege, hanem már attól kezdve tőkés nagybirtokká alakult át.

Sokan tévednek akkor is, amikor a vajdasági polgárság fejlődésével kapcsolatban, mindég és kizárólagosan városaink iparának és kereskedelmének fejlődéséről beszélnek, vagyis a kereskedelmi tőke és céhiparosság fokán lévő városi polgárságról, szemelől tévesztve a kapitalizmus fejlődését falvainkban, pusztáinkon, habár e folyamat jóval nagyobb méreteket öltött és nagyobb jelentőséggel bír kapitalizmusunk és polgárságunk számára, mint városainkban a céhmesterek, vagy a kereskedelmi patriciátus. Végére, patriciátusunk szállásainkban, mint földesúr vagy mint a birtokosok hitelezője volt érdekelve. Az első pénztőke a XVIII-ik században a puszták — a gulyák tulajdonosainál volt, óvéké voltak az első jelentékeny betétek és depozitok és az akkori „bankokban”, mondjuk a szabadkai Ferencrendi kolostorban. A XVIII-ik században, a törökök kiverése után, amikor a pusztákat újból felosztotta az úgynevezett neoaquistica bizottság, területeinken az újból keletkezett nagybirtok, nem volt többé a régi értelemben vett feudális birtok, mert a munkaadó — földesúr és a munkavállaló — paraszt között a közjogi viszonyok helyébe egyre inkább olyan magánjogi viszonyok lépnek, melyek a kapitalista rendszerre jellemzőek. Ezekbe a viszonyokba a parasztot nem erőszak és törvény kényszerítette mint jobbágyot, hanem mint kontraktualista maga kötötte meg szerződését a földesúrral. Ezzel persze nem szűnt meg a feudális rendszer, tehát a paraszt rá volt kényszerítve arra, hogy a földesúrnak járadékot adjon munkában, pénzben vagy természetben, de ezek magánszerződések eredményei. Mindenféleképpen, átmeneti időszakról volt szó a feudális birtok burzsoá, kapitalista birtokká való átváltozásáról. Ennek megértése nélkül — nem érthetjük meg az 1848—49-es forradalom igazi jelentőségét sem.

A kapitalizmus fejlődése Vajdaságban, különben, nagyon lassú volt; meglassították a feudális keretek és a Habsburgok merkantil ab-

szolutizmusa, habár meg kell jegyezni azt is, hogy egyrészt maguk a birtokosok is kapitalistákká lettek, tehát, maguk is részeseivé váltak a kezdődő és fejlődő kapitalizmus szektorának, ugyanakkor, amikor a Habsburgok maguk is rajta voltak, hogy kifejlesszék a vajdasági nyersanyag termelést, mind a földművelés, mind a bányászat terén.

A falusi árútermelő pénzgazdaság fejlődése és az élelmiszer és a nyersanyag termelés a polgári nyugat részére magával hozta az állattenyésztésről a földművelésre való áttérést. A feudális földtulajdon korlátlan burzsoá tulajdonná vált, miáltal a parasztnak nem volt többé semmiféle joga a föld termésére, a legelőkre, erdőkre. Ezzel keresetté vált a birtok, mert az árú kitermelése mind több jövedelmet hozott és a tulajdonosok azon voltak, hogy gyarapítsák azokat, tehát megkezdődik egyúttal a parasztgazdaságok „kikerekítése”, vagyis kisajátítása. Ezzel megindul a parasztok proletarizálódása. Az árútermelés folyamatában épp az ilyen proletár, épp az ilyen szabad paraszt munkája lesz mind keresettebbé, mert hamarosan rájöttek, hogy munkájuk sokkal produktívabb a jobbágy munkájánál, a robotnál. Így a parasztok és a földesurak érdekei részben egyeztek, részben ellentétben álltak egymással. Mint az egyiknek, mint a másiknak érdekében állt, hogy a paraszt felszabaduljon, ne legyen többé jobbágy. De amíg a paraszt az elragadt birtokok visszaszerzéséért, saját földjéért harcolt, hogy ne váljon proletárrá, a birtokos azon volt, hogy birtokát még inkább gyarapítsa, s ezt azután a földjétől megfosztott paraszt — a proletár, a szabad bémunkás művelje meg. Ezek az érdekek, ezek a törekvések nem jutnak ilyen tisztán kifejezésre a tömegek tudatában, nem ilyen világosak.

A paraszti birtokok elragadását megkönnyítették a törvények is, először Werbőczy jól ismert Hármaskönyve, valamint Mária Terézia urbáriuma is. Az árútermelő pénzgazdaság fejlődésének folyamán, valamint a föld erőszakos kisajátítása által, egyre növekedett a nagybirtok és — a zsellérek száma, s így 1848-ban már a parasztok 60 százaléka vagy földnélküli, vagy pedig kontraktualista dohánykertész („dohányos”) volt. Ezek szerződés által jutottak földhöz, s így azt bármikor el is veszthették.

A parasztok ellenállást tanúsítottak a proletarizálódás eme folyamata ellen és gyakoriak voltak a parasztfelkelések, kezdve a XV-ik században történt Bogumil—Huszita mozgalomtól Szerémségben és Bácskában egészen 1848-ig. Már a XVI-ik századtól (Jovan Nenád) voltak közöttük szabad parasztok is — szökött jobbágyok, hajduk, határőrök — kik azért harcoltak,

nehogy újból jobbágygá törjék őket, míg a jobbágyok felszabadulásukért küzdöttek. (Defanzív és offenzív felkelések). A kétfajta paraszt gyakran együtt harcolt, sőt különböző nemzetiségű parasztok is összefogtak ezekben a harcokban. A parasztok egyidőben (1660—1735) nemzeti vonalon harcoltak a Habsburgok ellen is. Esetleg szövetkezve is a nemességgel, habár az osztályharcot továbbra is folytatták. (Kuruc mozgalom). Érdekes, hogy a vajdasági parasztmozgalmak már a XV-ik századtól kezdve — majdnem kivétel nélkül szabadságharcok is voltak. Így harcolt már Jován Nenád a törökök és a magyar nemesség ellen is, szabad szerb paraszt államért. Szabadságharc jellegűek voltak a XIX-ik század (1806—1808) elején vívott parasztmozgalmak is, melyek talán, először tűzték ki világos céljukká: harcolni a földreform akkor aktuális formájáért, ahogy azt az akkori körülmények megkövetelték. Ugylátszik, hogy a feudalizmus ellen egyúttal a nemzeti szabadságért folytatott harcok folyamán történt meg először, hogy a falu két táborra szakadt: az úrbéri telkesjobbágyok és a falusi szegénység táborára. Abban az időben (1807), amikor az osztályharcokra bomlás falun, már régen folyamatban van, már világosan észlelhető. Tícián, mint a falusi szegények vezetőjébe lép fel.

Az osztályokra-bomlás és a falusi proletariátus megjelenése annyira szembetűnő a XIX-ik század első felében, hogy 1840-ben helyzetüket már törvények szabályozzák, így pl. betiltják sztájkjaikat. Hasonló előírásokat hozott 1745-ben már a szabadkai rendőrség is.

A parasztok a XIX-ik században, tehát már 1848 előtt is két fronton harcolnak: a telkes jobbágyok és a robot és egyéb kötelezettségek megszüntetéséért, a földjét vesztett pedig az elproletarizálás ellen, vagyis a földreformért, földért, vagy legalább is a munkafeltételek megjavításáért harcol. A nagybirtokosok érdekei tulajdonképpen egyeznek a parasztok törekvéseivel, amennyiben a jobbágyok, a robot és más kötelezettségek megszüntetésére irányultak, viszont a földbirtokos azon van, hogy a parasztot, mint szabad munkást, mint proletárt tartsa meg, hogy megőrizze birtokát. Ezen a téren nem egyeznek a birtokosok és a parasztok törekvései. A jobb módú parasztok nem is gondolnak földreformra, így tehát, egy táborban lehetnek a birtokosokkal, a falu szegényei ellen, amennyiben szabad parasztok lehetnek és tulajdonosaivá válhatnak azoknak a földeknek, melyeket bizonyos kötelezettségek mellett műveltek. Közös érdekeik tehát csak a feudalizmus megszüntetésére szorítkoznak. Habár a birtokosok valódi érdekei a jobbágyok megszüntetését követelik, a nemesség jórészt még sincsenek ezzel tisztában; így csak akkor látnak hozzá az úrbéri viszony rendezéséhez, különösképpen végleges megszüntetéséhez, amikor erre őket a paraszt-lázadásoktól, paraszt-agrárforradalomtól való félelmük rákényszeríti. Már a XVIII-ik század uralkodói is mindig valamilyen parasztlázadás után rendezték ezeket a viszonyokat. A pozsonyi diéták törvényhozó munkája 1832 és 1848 között is az őket megelőző parasztlázadásokkal függ össze; még 1848 márciusának gyors és radikális törvényhozó munkájára is a 48-as forradalmaktól és a parasztmozgalmaktól való félelem készítette a rendeket. E törvények lényege a feudalizmus eltörlése, a robot és a tized megszüntetése. A felszabadult volt telkes jobbágyok pedig valóban tulajdonosaivá váltak földjeiknek. Ezek a törvények nem vonatkoztak a kon-

traktualistákra és a dohánykertészekre. A parasztok nem kapták meg az úgynevezett regáliákat — a makkoltatást, legetetést, kocsmák, mézsárszékek jogát és áldolni sem mertek arról, hogy a régebben elragadott földeket visszakapják — mégkevésbé arról, hogy mint zsellérek vagy más földnélküliek földhöz jussanak. Tehát egyedül a jobb módú parasztok voltak megelégedve — az egykori telkes jobbágyok. A többiek folytatták a harcot végig 1848—1849-ben most az új forradalmi kormány ellen, mely cserben hagyta őket. A falusi proletariátus tovább harcol és ellenállást fejt ki a birtokos polgársággal szemben, mely azon van, hogy megakadályozza földhözjutását.

A terepen a birtokosoknak eszébe sincs, hogy tartsák magukat a nemrég meghozott forradalmi törvényekhez, hanem továbbra is maguk ítélkeztek egykori jobbágyaik felett, továbbra is robotra vagy egyéb kötelezettségekre kényszerítik őket. A parasztok fellázadtak az ilyen törekvések ellen. Ilyenkor együtt harcoltak a jobb módú parasztok a földnélküli szegényekkel. De amikor a proletariátus a kontraktualisták jogaiért és földért harcolt, a jobb módú parasztok ellenük, az úgynevezett kommunista törekvések ellen foglaltak állást. Így keletkezett a már rég elpolgárosodott nemesség és jobb módú falusi gazdák közös burzsoá frontja, mert mindkét csoport földjét a proletárok, bérmunkások, napszámosok, szolgák művelik meg, ezek viszont nem akarnak proletárrá válni, hanem maguk is földet követelnek. Ez az értelme és lényege az 1848—1849-es vajdasági agrármozgalmaknak, különösen a kikindai és tiszai disztrikt, a Provinciális és Sajkásvidék paraszt mozgalmának, mivel a határőrök csak ennek polgári tulajdonjogát követelték. Követeléseik a következők: a császári vagyis tiszti robot és a szövetkezetbe kényszerítés megszüntetése és földjük polgári tulajdonjoga. Ebben a parasztszabadságért és földért folytatott agrármozgalomban részt vesznek a kolostori parasztok is, a fruskagorai kolostori birtokok jobbágyai, valamint azok a jobbágyok és földnélküli szegények is, kik a dályai uradalomban dolgoztak, mely Rajacsics patriarcha-mitropolita tulajdonát képezte. A dályai uradalom különben is ismert harcairól már 1806-tól egészen 1938-ig. Ez utóbbi esetben a szlavóniai agrárproletariátus mozgalmának központjává vált.

A falusi szegénységnek helyenként sikerült hatalomra jutnia és ezt tudatosan felhasználni arra, hogy forradalmi céljait elérje, hogy felossza a földeket. A forradalmi módon való hatalomra jutásnak jellemző eseteivel Bánátnban például Vránjevón találkoztunk. Ezek a harcok különben eltartanak hónapokig, így a császári reakció még 1849 végén is rendkívüli állapotot hirdetett ellenünk és rögtönítélő bíróságot — „a hatalom és a magántulajdon megsértése címén”. Érdekes, hogy ezekben a harcokban, habár a szerbek és magyarok között javában állt a háború, vállvetve harcoltak a szerb és magyar falusi proletárok és kontraktualisták. Mindennek dacára gyöngék voltak még s így továbbra is föld nélkül maradtak.

A vajdasági hűbéri birtok tőkés birtokká változott, habár ez, még sok hűbéri csökevényt mutathatott fel. Ez volt nálunk mégis a tőkés rendszer megszilárdulásának útja. Mégis, az ilyen porosz junkeri módon képződött tőkés birtokok mellett, volt elég oly paraszti és polgári birtok is, melyek a tőkés birtokra jellemző tiszta és világos formákban jelentkeztek minden hű-

béri maradvány nélkül. Gyakran előfordult, hogy a grófi birtokot nagybirtokba adták a tőkés polgároknak. Ez a birtok különböző módokon továbbra is gyarapodott, így még a XIX. század második felében is, az eredeti tőkefelhalmozás egyes alakjainak, a tagosításnak és elkülönülésnek útján is. Ezért e különben haladó intézkedések ellen a parasztek ellenállást fejtenek ki, mert megvalósításuk módja megcsontította birtokaikat. Mivel ebben az időben a földmunkások már korszerű mozgalmak keretében harcoltak a munkafeltételek megjavításáért és a földért — a tagosítás és a legelő-elkülönülés, valamint a parasztek ellenállása helyenként a leghevesebb osztályharcok bevezetésévé váltak az agrár-burzsoázia ellen, a szocialista-marxista párt keretein belül.

Ezek a harcok a múlt század kilencvenes éveiben kezdődtek. A 90-es évekig ugyanis akadót munkája a meggazapodott proletáriátusnak, mert a fejlődő kapitalizmusnak sok munkásközre volt szüksége mint a mezőkön, mint az utak, vasútvonalak építésénél, föltések emelésénél stb. Igaz ugyan, hogy szántóföldjeinken az első gép még a múlt század ötvenes éveiben a legnagyobb birtokon: a baranyai bélyei Habsburg-birtokon jelent meg. Azért még a nyolcvanas években is túlnyomólag kézi eszközökkel művelték meg a földet, úgyhogy az aratás és a cséplés eltartott egészen december végéig. Ellenben a kilencvenes években, a nagyobb kukkos munkák megszűnésével és a gépesített munka előretörésével, a munkások mind nagyobb számban maradtak munka nélkül, a napszám pedig állandóan csökkent. Mindez egy új forradalmi helyzet megérésére vezetett. Így kezdődött Vajdaságban a kilencvenes években, pontosan 1889-ben a földmunkások szervezett, marxista, osztályharcos mozgalma és pedig Zenta—Csóka vidékén (Léderer-uradalom). Abban az időben Vajdaságban negyedmillió mezőgazdasági munkás volt, a legjobb földek nagyrésze pedig a maroknyi nagybirtokosé. A Csekonics (43.000 hold körül), Nákó, Bissingen, Chotek grófok, az Odeschalchi herceg (Ilok), oly polgárok, mint Fernbach, Leibach, Gayer, Dungerezky és mások voltak urai a tőkés nagybirtoknak, valamint a tőkés termelés városi szektorának is. Ugyancsak szövetségben voltak a banktőke képviselőivel is, mely a maga részéről már 1900-ban szövetkezett az ipari tőkével és finánc-tőkével. A falusi és városi polgárság szövetsége nemcsak az állami, hanem a megyei hatalmat is átvette, ahol is egy Csekonics vagy Dungerezky nevezte ki a szolgabírókat, sőt a főispánokat és alispánokat is, szórahajló, megbízható lakájai közül. Ily módon lett a proletáriátus harcából egyúttal hatalom elleni politikai mozgalom is, míg a kormány, természetesen, már kezdettől fogva a nagybirtok mellé állt, nemcsak fegyvereivel és törvényeivel, hanem tartalék gép és tartalék munkás, azaz sztrájk-törő táborok szervezésével is.

A gazdasági harc kezdetben főleg az élet- és munkafeltételek megjavítását célozta, a tőkés társadalom keretein belül, de már az első perctől fogva a földreformért, ahogy akkoriban mondták: „földosztásért” folytatott harcot is jelentett egyúttal. A régi Magyarország keretein belül folytatott harcot a következő szakaszokra lehet osztani: 1) A szervezkedés kezdete és az első harcok ideje 1889—1896. 2) A mozgalom hősi korszaka, a legfontosabb csaták kora 1897—1906. 3) A mozgalom elhalása és megújítása 1907—1914, melyet a háború szakított félbe. A

negyedik szakasz a forradalmi erjedés ideje (1917—1920) már a régi Jugoszlávia idejébe esik. 1919—1920-ban megalakul Jugoszlávia Kommunista pártja és ezzel a falusi proletáriátus harcának új korszaka veszi kezdetét.

Minket, természetesen, a mozgalom ama időszakai érdekelnek mindenekelőtt, amelyekben a földreform utáni törekvés leginkább jut kifejezésre. Ezek a szakaszok különben egybeesnek a mozgalmak leghevesebb időszakaival: a hősi korszakkal (1897—1906) és a forradalmi erjedés korszakával (1917—1919 és 1920). A proletárok tömeges felkelésének ideje ez, amikor jogaikért, a jobb életre és emberi méltóságukra való joguk megvédéséért küzdöttek. Mivel a hatalom ezekben az időszakokban fegyveres kézzel védekezett, tömeges vérontásra, szinte polgárháborúra, csatákra került sor. Csak néhány adat: a zentai és elemiri csata 1897-ben, a bókai, kinkindai, tóbai összütközés 1898-ban, az ittebei, szontai harcok 1904-ben, a kikindai mozgalom 1906-ban, ahol helyenként néhány órára vagy napra a proletáriátus még a hatalmat is magához ragadta. A földnélküli proletáriátus így jutott hatalomra Omoravicán is, ahol néhány hétig meg is tartotta azt, de a leghevesebb harcok a bánáti „vörös köztársaságban” voltak (Melence, Elemir, Vranjevo, Taras, Kumane), valamint a Sajkásvidéken, Becse körül. Ezeken a vidékeken a nép több ízben maga látott hozzá a nagybirtok kisajátításához és felosztásához, vagyis a földreform megvalósításához.

*

Vajdaság földnélküli parasztjai már 1781-ben harcoltak a földért. Ugyanis ebben az évben követelik a kikindaiak a distrikt hatóságától, hogy juttassanak nekik is az „überlandi” (maradékföld) réti földekből, melyeken a városatyák egymásközt osztoztak, ha ugyan nem a gazdagoknak engedték át azokat. E harcnak 1848-ig különleges, sajátos jellege van és lényegesen különbözött a szociáldemokrata, későbbben a kommunista párt keretei között folytatott harc jellegétől. Habár a polgárok kommunista törekvéseknek minősítették e föld utáni vágyat; erről szó sem lehetett. Ezek a parasztek polgári forradalom útján akartak földhöz jutni. Tehát nem voltak kommunisták, habár mozgalmuk falusi proletár mozgalom volt is. Ellenkezéleg, 1889-től a földmunkások Magyarország Szociáldemokrata Pártjának keretein belül harcoltak, 1919-től pedig (pontosabban 1920-tól) a Jugoszláv Kommunista Párt keretein belül, ami azt jelenti, hogy a földhöz jutást a proletár, szocialista forradalomtól várták.

1890 és 1923 között mégis nagy különbségek mutatkoztak, egyrészt a M. Sz. Sz. M. (Magyarország Szociáldemokrata Pártja) vagy a J. K. P. programja, másrészt a terepmunkásainak törekvései között. Míg a munkások — a munkafeltételek megjavítása és a szocializmus mellett — földet is követeltek, addig az említett pártok programja csak a nagybirtokok társadalmisítását vette tervbe, nem egyúttal a földreformot is. A „földosztás” mellett némileg a disszidált Várkonyi állt — de a nagybirtokosoktól kisajátított földeket ő is csak bérbé adta volna a földnélkülieknek (1897) —, ezt akarta valószínűleg Pelagics is, aki ugyanaz időben működött Szerémségben. Ellenben az adatai földmunkások lapja, a „Zemljodelac” (1897) kimondottan „földosztást” követelt, 1904-ben pedig a magyarit-

bei mezei munkások erőszakkal is megszállták az „orgoványi” pusztát (Jenovai földbirtokosát) az aratás közepette és hozzáfogtak annak felosztásához; csak kétnapos harc után tudták őket a csendőrök és katonaság eltéríteni szándékuktól.

A földmunkások harca a jobb munkafeltételekért, földért, szocializmusért olyan lendületet vett, hogy gyakran elbántak a csendőrökkel és egész zászlóalj gyalogsággal és huszárral is. Ezért némely polgári párt, természetesen a nagybirtokos polgársággal karöltve, azon volt, hogy a proletárokat szétválasszák, egy részüket („egészségesek”) a maguk részére nyerve meg, a másik öntudatosabb résszel szemben, többek között azzal is, hogy földet ígértek nekik. Ezt részben meg is adták, de pénzért, eladás útján, vagy pedig bérebe. Ők tehát a nagybirtok egyes részeinek — elsősorban az állami és egyházi birtokoknak kisajátítása mellett törtek lándzsát, hogy azok parcellázása után földnélkülieket telepítsenek. A szerbek közül különösen Jása Tomics radikális pártja volt egy ilyen program híve, mert azon volt, hogy a fruskagorai kolostorok birtokait adják bérebe a falu szegényeinek. A magyar pártok közül a 48-as függetlenségi párt, Vajdaságban például Váradi szintén ez utón kívánta megnyerni a proletárokat az urak politikájának. De a szabadelvűek (liberálisok) is lehetővé tették az ilyen politikát bizonyos törvények hozásával — leginkább a sikeres „arató” sztrájkok után. A gyakorlatban azonban kevés földet osztottak fel, de azt a keveset is olyan súlyos feltételek mellett, hogy a proletáriátus nem is juthatott hozzá, hanem gazdák bérelték vagy vásárolták azokat hosszúlejáratú lefizetésre. Habár az agrárpolgárság azon volt, hogy a mezőgazdasági proletáriátus harcát megfosssa fegyvereitől, még inkább felverte és kiélezte az. Az 1914-es háború forradalmi mozgalmat szakitott meg Vajdaságban, hogy azt ugyanakkor 1917-ig, még inkább kiélezze.

Az 1918—1919-ben megkísérelt forradalom falvainkban ezeket a jelmondatokat tűzte ki céljaul: békét és kenyeret, szocializmust és földet. Nem érhetett célt, mert a városi és falusi proletáriátus között nem volt meg a kellő kapcsolat, mert általában elszigetelt mozgalmakról volt szó, melyeket nem kovácsolt össze egy egészé semmiféle pártszervezet, semmiféle központi irányító szerv, sőt — amellett, hogy a burzsoázia ellen kellett harcolnia — saját, régi, megalkuvó szocialista vezetősége ellen is fel kellett vennie a harcot — mivel az már akkoriban nyíltan átpártolt a burzsoázia oldalára. Tehát a szociáldemokrata vezetőség a burzsoázia mellé szegődött saját tömegei ellen, a JKP pedig még meg sem alakult, a Pelagics hívek kommunista csoportja szintén csak a szervezkedés kezdetén állt. Mindez az 1918-ban megkísérelt forradalom vereségének és sikertelenségének főbb okaivá vált. Csak helyi és ideiglenes sikereket értek el, igen csak azokon a helyeken, ahol a forradalmi tömegek élén egy-egy helybeli öntudatos forradalmár állt. Mint már említettem, a moravicai munkások néhány hétre magukhoz ragadták a hatalmat, de szociáldemokrata vezetőségük ellenezte a földreformot. Ellenben a „vörös szegletben”: Debelyacsán, Ilandzsán, a Sajkásvidéken, Becsén stb. megkísérelték a föld elfoglalását és felosztását a földnélküliek között.

A burzsoázia ezúttal is hol terrorhoz, hol pedig az engedmények, a koncessziók politiká-

jához folyamodott. Ilyen engedmény volt az úgynevezett földreform is, mely most is csak ideiglenes használatra, ideiglenes bérletbe, adta a földet minden tulajdonjog nélkül. Jása Tomics, a szociálopportunisták, Alexandar, a régens; tudatában voltak annak, hogy földreformjuknak csak az a feladata, hogy lefegyverezze a földnélküli proletariátust és elválassza azt a városi munkásságtól. Céljukat nem is titkolták. Maga a régens felhívást intézett a forradalmi földmunkásokhoz, hogy ne foglaljanak maguk földet, hanem várják be nyugodtan míg ő oszt közöttük földet az új törvény alapján. Nem lehet célunk, hogy ezen a helyen bőven és kimerítően ismertessük az úgynevezett földreformot, mely Vajdaságban 500—1000 hektáros maximumot hagyott, habár volt rá eset, hogy még sokkal nagyobb komplexumokat engedélyezett — mintagazdaság, ipari növények termesztése stb. címén. Általa nem jutottak földhöz a nemzeti kisebbségek, valamint a kommunista forradalmárok sem, míg a helybeli szerbeknek 2—2½ hold jutott, a dobrovolyácoknak viszont 8½ hold. Mindezt kártérítés ellenében és leltár nélkül. Ezután a földreform után, számos nagybirtok maradt meg: így a szabadkai katolikus püspök 18.000 holdas nagybirtoka, a 4000—5000 holdas Léderer uradalom Csókán stb. Különben 90.000 család mindössze 336.000 hold földben részesült.

Ilyen földreform után, az agrárviszonyok még rosszabbak, még elviselhetlenebbek lettek a mezőgazdasági proletariátus számára, mint régebben: ahogy nőtt a nagybirtok, úgy nőtt a proletárok száma is. Az 1935-ös adóstatisztika szerint, egész Jugoszláviában a 78.5% kisbirtokos félproletár mindössze a földnek 28.6%-át s a jövedelem 16%-át bírta, míg az 5% nagybirtokok 51% fölött és a jövedelem 55.5%-val rendelkezett. Ehhez az 5%-hoz tartoztak a falusi gazdák (4.5%) és az igazi nagybirtokosok (mindössze 0.05%) akik az ország földjeinek 29 százaléka vagyis 7,000.000 hektár felett rendelkeztek. Tehát nekik még a földreform után is több maradt, mint a parasztok óriási többségének, mert ők birtokolták a föld 29 százalékát, míg a 78.5 százalékos „földbirtokos csak a föld 28.6 százaléka felett rendelkezett. A Vajdaságban hasonló volt a helyzet: míg a birtokosok 61 százalékának a földek 14 százaléka volt birtokában, addig a nagybirtokosok 6.3 százaléka a föld 49 százaléka felett rendelkezett. Míg 1900 körül a Vajdaságban 250.000 földmunkás volt, 1938-ban már 450.000-en voltak. Az ilyen helyzet természetesen további harcot követelt az igazi földreform eléréséért.

Míg a földműves szegénység — úgy mint régebben is már 1897-től, sőt még előbb is — 1923-ig is földet követelt, a maga földjét, addig az újonnan alakult J. K. P. továbbra is a föld társadalmosítása mellett foglalt állást — az előző szociáldemokrata pártok hagyományos vonalán. Ellenben, 1923-tól a Párt állásfoglalása a földreform kérdésében, valamint a nemzeti kérdés megoldásában is helyes útra terelődött. Az 1923-ban megtartott harmadik országos pártkonferencia határozatot hozott az agrárkérdéssel kapcsolatban is, amely a „burzsoá” földreform bírálata után, feladatul tűzte ki a parasztbizottságok megalakítását a nagybirtokok felosztása céljából: „... a nagybirtok kisajátítását (követelte) minden kártalanítás nélkül... amely nem lépheti túl a 30 hektárt és a parasztok földhözjuttatását... vallásukra, nem-

zetiségükre való tekintet nélkül éspedig teljes leltárral . . .

Hasonló állást foglalt a J. K. P. III. kongresszusának határozata is 1926-ban, mely élesen bírálta úgy a „földreformot”, mint a Párt előző politikáját is az agrárkérdéssel kapcsolatban. E határozat megállapította azt is, hogy a burzsoázia azon van, hogy liquidálja a tessék-lássék „földreformot” és hogy a földeket visszajuttassa a nagybirtokosoknak. Ezért feladatul tűzi ki az agrárkérdés forradalmi úton való megoldását és e célból a munkások és parasztek egységes frontjának megszervezését.

A J. K. P. IV. kongresszusa 1928-ban szintén élesen bírálja a burzsoázia agrárpolitikáját és megállapítja, hogy az agrárkérdés helyes megoldása egyedül forradalom útján lehetséges, amely kisajátítaná az összes nagybirtokokat és felosztaná azokat a földmunkás szegénység között leltárral és kártalanítás nélkül.

A pártkongresszusok eme határozatai alapján, a Szabadkán székelő Földmunkás Szövetség, amely tagja volt a független szakszervezeteknek (Jugoszlávia központi munkás szakszervezeti tanács — C. R. Sz. O. J.) tehát, a Párt vezetése alatt állott, nagyon élénk tevékenységhez látott, nagy agitációs és szervezési munkát fejtett ki a földreformért is, a munkás-paraszti szövetség sikkján. Az erős terror ellenére, amely különösképpen a falun dühöngött, sikerült megnyernie e harcnak a földmunkásság nagy részét. E harc irányvonaláról és erejéről néhány megmaradt okmány és sajtótermék mellett, híven tanuskodik az 1926-ban kiadott „Agrárreform sírja felett” című kis röpirat, mely lényegében, az ugyanabban az évben megtartott pártkongresszus határozatainak tételeit dolgozza fel és népszerűsíti.

Érdekes, hogy a burzsoáziával együttműködő szakszervezetek (U. R. Sz. Sz. J., O. R. Sz.) körül csoportosuló megalkuvók is kénytelenek voltak elnézni, hogy az amúgy is igen kislétszámú vezetőség útjától eltérő irányba haladjon. A vajdasági falvakban mindössze 2-3 helyi csoportjuk volt, de még a szrbobráni csoport is az új földreform mellett foglalt állást, habár tájékozatlan volt mert nem volt összeköttetésben a Párttal. Ezért 1926-ban követeléseinek 4. pontjában, azoknak a nagybirtokosoknak megadóztatását követeli, kiknek birtoka meghaladja a 30 lánccal földet „és hogy senkinek ne lehessen 150 (!) lánccal nagyobb földje, az azon felül levő földeket és az egyház földjét vegyék el, hogy az agrárreform célját szolgálja . . .” Így, Szrbobrán munkássága, habár nem ismeri a Párt követeléseit, elhagyja vezetőségét és elindul azon a hagyományos úton, amelyen azelőtt is járt, már az 1890-es évek óta, amikor a dicső Szrbobrán, a Dungszerzkyak Szrbobránja, Bácska illegális, de forradalmi földmunkás proletáriátusának élén állt, a különféle Dungszerzkyak ellen.

1929 január 6. liquidálta a Földmunkás Szövetséget és a Független Szakszervezeteket is. Valamivel előbb szervezte meg az U. R. Sz. Sz. J. a maga külön Országos Földmunkás Szövetségét, melynek székhelye Noviszád volt. Ez január 6-odika után is folytathatta munkáját, de mint a burzsoáziával együttműködő egyesület — tagság nélkül maradt. Így január 6 után egyrészt ott állt a szövetség — a tábournok katonaság nélkül — míg a tömegek szervezet nélkül maradtak. Ebben az időben 1929 és 1934 között, csak helyenként került sor egy-egy akcióra egyes még szabadlábán lévő, vagy már szabad-

lábra került párttag vezetése alatt. Különben borzasztó gazdasági válság és munkanélküliség ideje volt ez, a munkaadók ideje egyúttal a bér, a 8 órás munkaidő és a szakszervezeti harcok egyéb vívmányai ellen, amikor a látástól valószínűleg végzett munkáért 6-7 vagy 10-12 dinárt fizettek s az év folyamán pedig csak 60-70 napon át dolgoztak. Habár az U. R. Sz. Sz. J. együttműködött a hatósággal és a burzsoáziával, nem volt képes arra sem, hogy a munkaadókat és hatóságokat rákényszerítse legalább saját törvényeinek és rendeleteinek tiszteletben tartására. 1933-ban csak helyenként kevés földműves lépett be az U. R. Sz.-ba az eddigi üres keretek közé. Viszont 1934—1935-ben tömeges lett a beözönlés, mivel a J. K. P. IV. konferenciája határozatba foglalta az U. R. Sz. tömegesítését és hogy ezt a szakszervezetet osztályharcos szervezetté alakítsák a forradalmi tömegeknek az U. R. Sz. keretein belül folytatott harc által az opportunisták ellen. Egyben elhatározták, hogy a parasztkhoz legközelebb álló követelésekkel kezdjék meg a harcot: válasszák meg a parasztbizottságokat, majd forradalom útján sajátítsák ki a nagybirtokokat és osszák fel azokat tulajdonjoggal a földműves szegénység között.

Így kezdetét vette az erős és kiélezett osztályharc új szakasza, mely Vajdaságban 1936—1937-ben, Szlavóniában pedig 1938-ban érte el tetőfokát. Bánátban a leghevesebb harcok Melencén, Kikindán, Zrenyaninban voltak, Bácskában pedig Becsén, Szabadkán és Moravicán, Baranyában a bélyei, Szlavóniában pedig a dályai uradalomban. Hiábavaló volt a hatóságokkal és a burzsoáziával továbbra is együttműködő megalkuvó vezetőség árulása is, hiába igyekezett liquidálni ezt a kiélezett osztályharcot. A központi vezetőséget kivéve, a J. K. P. a szakcsoportokban mindenhol átvette a mozgalom irányítását, mert a tömegek a Párt forradalmi politikáját követték. Ekkor a megalkuvó szövetségi vezetőség, a hatóság segítségével feloszlatta a kongresszust (1937), amely osztályharcos vezetőséget választott volna, hogy továbbra is megtarthassa magának a hatalmat, a nagybirtokos burzsoázia javára. Egyes párttagokat sőt egész szakcsoportokat zárt ki a Szervezetből. A Szakszervezetben új belső harc kezdődött, s ezzel gyengült a harc a burzsoázia és a fasisztabarát kormány ellen, egyúttal a függetlenség, szocializmus és a földreform érdekében vívott harc is.

Mivel ez a harc nagyon éles volt, különösen 1937-től kezdve, nem csupán az U. R. Sz., de a Jugorasz sem tudta ezt ellensúlyozni a fasisztabarát hatalom javára, ezért a kormány 1940 végén megszüntette az URSz-ot s vele együtt az Országos Földmunkás Szövetséget is.

A harcot a Szövetség keretein belül és azon kívül is, amíg az opportunisták U. R. Sz. vezetőség ki nem zárta — a néphős Szvetozár Markovics-Toza a J. K. P. Vajdasági Tartományi Pártvezetőség tagja, majd titkára, irányította, aki a szövetségben az opporunista Hadnagyev titkár mellett, mint hivatalnok dolgozott. 1937-ben a kongresszus után ezt az állását is elvesztette.

Ebben az időben az új, igazi földreformért folytatott harcot is Szvetozár Markovics-Toza irányította, egybekötve azt a demokráciáért és a szocializmusért harcoló általános forradalmi mozgalommal, a fasiszmus és a fenyegető háború ellen. Nevezetes és közismert munkájában: „A földmunkásság problémái”-ban (1939), de külön-

ben is a földreformért harcolt, mely a földet leltárral együtt és kártalanítás nélkül, azoknak adja, akik azt művelik. Többek között, ezeket írja: „Továbbá, gyökeres földreformot kell végrehajtani, mely a nagybirtokosok földjei, a kolostori, egyházi és püspöki birtokok ellen irányulna, sőt a nagyobb paraszt birtokokat is csökkenteni fogja”.

Szvetozár Markovics-Toza tisztában volt az-
zal, hogy nincs elegendő földünk a célra, hogy
minden földnélküli annyi földet kaphatna,
amennyire szüksége van. Ezért tervbe veszi a
mocsarak lecsapolását, az öntözést és mindenek
előtt az iparosítást. Mindezt, csak a munkás-
osztály hatalomrajutása után lehet, persze meg-
valósítani, forradalmi harc útján, mely a mun-

kások és parasztok szövetségére támaszkodna.
Ez 1939-ben volt, amikor a Párt már megsejtette
a fenyegető fasizmus közelgő veszélyét, de tud-
ta azt is, hogy az eljövendő napok egyben dön-
tőek lesznek, mert a győzelem magával hozza
a szabadságot is és megteremti a szocializmus
kiépítésének és az igazi földreform megvalósí-
tásának feltételeit. Ezért is írja Toza: „Ezek-
ben a napokban, egy arcvonalon kell találkozo-
niuk a földmunkásoknak a többi munkással...
Fel kell gyűrekezni, mert közelednek a sors-
döntő napok...”

A földmunkások Pártjuk vezetésével való-
ban harcba indultak és kiharcolták az igazi
földreform lehetőségét.

Konyovics Milán

Tehénpásztor (olaj)